

Ser o no ser... mare (i pare)

Carles Montpart Tura

L'embaràs i la maternitat són temes presents en la literatura des de temps immemorials. Gairebé sempre, però, han estat els homes els que han pres la paraula per explicar uns fets dels quals, en el fons, han estat uns simples observadors. El que ens ofereixen, en canvi, algunes autores contemporànies és una nova visió del que representa per a la dona d'avui prendre la decisió de ser mare. El relat, doncs, es fa molt més complex i es presenta amb una infinitat de matisos que fins ara havien estat poc elaborats literàriament. Una nova perspectiva que no hagués estat possible sense l'aportació crítica que ens ha arribat del feminisme al llarg de les darreres dècades. Avui comentem les últimes novel·les de Marta Orriols, Eva Baltasar i Katixa Agirre.

Una primera novel·la d'èxit

Al nostre article "L'aprenentatge de Marta Orriols" (latortugaavui.com, número 79, juny de 2019) presentàvem als lectors una nova veu que irrompia amb força en el panorama literari català. Comentàvem aleshores les seves dues obres publicades, el recull de contes *Anatomia de les distàncies curtes* (Edicions del Periscopi, 2016) i la novel·la *Aprendre a parlar amb les plantes* (Edicions del Periscopi, 2018), que havia estat la gran revelació del panorama literari d'aquell any. Reeditada en pocs mesos fins a set vegades, la novel·la des de bon començament havia estat objecte de les més elogioses crítiques i havia obtingut la segona edició del Premi Òmnium a la Millor Novel·la de l'Any 2018.

Aprendre a parlar amb les plantes estava constituïda per divuit capítols, emmarcats en un "Abans" i un "Després", que ens relataven la història de la Paula, una neona-tòloga de quaranta-dos anys que patia de manera sobtada la pèr-

dua de la seva parella, el Mauro. A aquesta circumstància s'hi afegia un altre fet decisiu —la confessió d'infidelitat que poques hores abans de l'accident li havia fet el seu marit— que faria que el dol

que havia d'afrontar la protagonista fos encara un procés més difícil. Ens trobàvem, doncs, davant d'un personatge absolutament desorientat que havia de compaginar la gran responsabilitat que li exigia la seva vida professional amb la difícil reconstrucció d'una quotidianitat que havia quedat bruscament truncada per una pèrdua irreparable.

La confirmació d'un estil

Aprendre a parlar amb les plantes ens descobria una novel·lista que, partint de la pròpia experiència biogràfica, mostrava una gran capacitat per presentar-nos conflictes humans de gran abast a través de la descripció minuciosa de la psicologia dels seus protagonistes i que a més ho feia amb un llenguatge precís, suggerent, mesurat des del punt de vista de l'exposició de les emocions i, en definitiva, molt ben elaborat literàriament.

Amb *Dolça introducció al caos* (Edicions del Periscopi, 2020), la seva segona novel·la, Marta Orriols (Sabadell, 1975) confirma plenament les expectatives que tant la crítica com els lectors hi van dipositar a partir dels seus primers llibres. En aquesta ocasió l'autora es planteja reflexionar al voltant del tema de la maternitat i ho fa a través de

Marta Orriols

la història d'una parella jove que manté una relació estable des de fa dos anys —la Marta i el Dani— que entrarà en crisi quan ella li fa saber que està embarassada però que no pensa tenir el fill. La frase cau sobre en Dani com una bomba: "Estic embarassada. No ho vull tirar endavant" (p.32). Unes pàgines després el narrador ens concreta l'abast d'aquesta *dolça introducció al caos*: "A partir d'ara ja no podrà mirar cap a una altra banda. Sempre més, tot tornarà a les paraules de la Marta convertides en coordenades. Nord. Sud. Est. Oest. Estic embarassada. No ho vull tirar endavant." (p.49).

A partir de dos capítols introductoris agrupats en l'epígraf "Parells", on es planteja aquesta situació, Orriols basteix la narració a través de dues parts principals. En la primera, titulada "Ell", el narrador ens presentarà els fets des del punt de vista del Dani. Coneixerem amb detall com viu la decisió de la Marta al llarg de quatre dies —del divendres de la "Setmana 8" al dimarts de la "Setmana 9"— i sabrem aspectes importants de la seva vida que en el fons estan condicionant la seva reacció. Per exemple, la pèrdua quan era petit del seu pare, una circumstància que l'ha marcat i que no ha superat mai del tot.

ràdio caldes

www.radiocaldes.cat

107.8 FM

A la segona part, "Ella", més breu, accedirem a la continuació de la narració dels fets ocorreguts el dimarts, ara però sota el punt de vista la Marta, i de la qual també coneixerem elements de la seva vida anterior que ens ajudaran a perfilar amb més nitidesa la seva manera de ser i les seves expectatives vitals. Finalment, amb el títol de "Senars", arribarem al desenllaç que es produirà al llarg del dimecres.

Una acció, doncs, que transcorre durant pocs dies, però que el lector percebrà que són d'una gran densitat: el problema que es planteja i els dubtes i les discussions que es produeixen entre els dos protagonistes no són menors, i Marta Oriols aconsegueix presentar-nos-els amb la profunditat i l'anàlisi psicològica que només sol permetre una acurada elaboració literària. A més, és evident que les conseqüències de la decisió que la noia ha pres canviarà, sigui quina sigui la resolució que trobarem al final, el futur de la relació de la parella.

D'una banda hi ha la il·lusió del Dani que, potser inconscientment, pensa que la paternitat pot suposar la recuperació d'una figura paterna que sempre ha trobat a faltar, però que se sent ferit i impotent quan constata que la Marta l'ha exclòs d'una decisió que també l'afecta a ell. De l'altra, l'opció de la Marta de no encetar un parèntesi en la seva prometedora carrera professional com a fotògrafa i, malgrat tot, els dubtes que se li plantegen —en el marc d'una societat que ha idealitzat la maternitat— davant de la voluntat d'abortar, una decisió que la societat encara veu majoritàriament com a mostra d'un comportament egoista i que porta associada un fort sentiment de culpa. La protagonista, que manifesta el seu

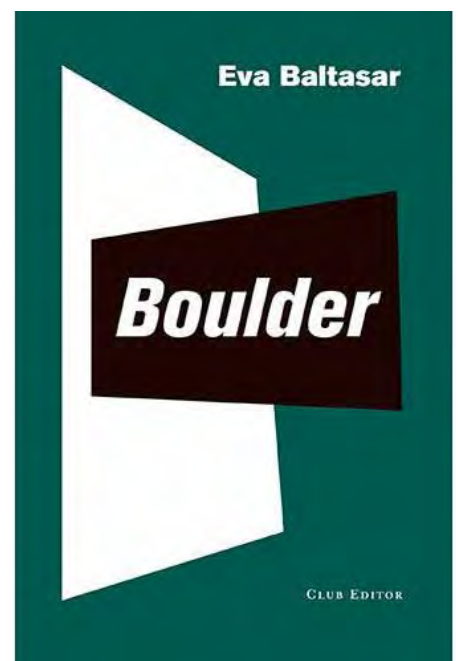
dret a "pensar-se com a dona sense haver de procrear per una qüestió de pura biologia" (p. 160) veu com trontolla un món que començava a semblar segur: "Cada vegada sentia que s'acostava més a la dona que volia ser, segura i tenaç, algú amb caràcter i personalitat i amb les coses sempre tan clares; i ara, tot d'una, una veta rosa, una microinformació, ho ha esfondrat tot sota els seus peus, el terra que trepitjava amb fermesa s'ha convertit en un sorramoll sobre el qual no aconsegueix mantenir-se dreta" (p. 161). Una novel·la, doncs, que confirma unes bones expectatives i que planteja en tota la seva complexitat un tema que és de plena actualitat per a moltes parelles joves d'avui.

La irrupció d'una nova autora

Fa una mica més de dos anys, en un article titulat "Miscel·lània d'estiu" (*latortugaavui.com*, número 70, setembre de 2018) comentàvem breument *Permagel* (Club Editor, 2018) la novel·la d'una escriptora fins aleshores força desconeguda. Es tractava d'Eva Baltasar (Barcelona, 1978), una autora que havia publicat sobretot reculls de poesia —gairebé tots premiats— i que amb la seva segona novel·la —la primera, titulada *El camí de les flors* (Pagès Editors, 2012), va tenir un escàs ressò—havia estat una de les sorpreses de la diada de Sant Jordi d'aquell any. A més de les bones crítiques que el llibre de seguida va acumular i l'alt nivell de vendes que va assolir, *Permagel* va ser guardonada amb el XIX Premi Llibreter 2018 i aviat va comptar amb traduccions al castellà, a l'italià, al francès, a l'anglès, al portuguès i al gallec. Aquest èxit fulminant va sorprendre la mateixa autora, una escriptora poc relacionada amb els

ambients literaris o amb els mitjans de comunicació, i que reivindicava el fet de viure apartada de Barcelona i envoltada d'un nucli força reduït de familiars i amics.

La novel·la ens presentava en primera persona la història d'una noia jove, lesbiana, honesta i radical, que patia pensament suïcides, i que relatava la seva incomoditat vital tant pel que feia a la relació amb la família més propera —especialment la mare i la germana— com en general amb un món que percebia ple d'absurditat i de mentida. Era un llibre que es llegia d'una tirada, no només perquè no era excessivament llarg, sinó perquè l'estil tenia alguna cosa d'hipnòtic —i el to, de confessió— que feia que el lector hi quedés irremeiablement enganxat. La prosa de Baltasar era d'una notable qualitat i transmetia la sensació que al darrere hi havia un bon treball lingüístic i estilístic. En aquell moment Eva Baltasar ja va anunciar que *Permagel* formaria part d'una trilogia, i n'avançava els títols: *Boulder* i *Mamut*.

La segona de la trilogia

Fidel, doncs, a l'anunci fet per l'escriptora, el març de l'any passat—just dos anys després que veiés la llum *Permagel*— apareixia a les llibreries *Boulder* (Club Editor, 2020). En aquesta ocasió Eva Baltasar ens presenta la història de la relació entre Boulder i Samsa, dues dones que es coneixen a Chaitén, a la Patagònia xilena, i que comencen una relació sentimental. Boulder, la narradora, després d'haver treballat de cuinera "de ranxo" en diversos llocs, acaba fent-ho en un vaixell mercant que es dedica a remuntar la costa. És una noia que va marxar de Barcelona als vint anys, individualista, a qui li duren poc les feines i que afirma ja des del principi que per a ella la felicitat és "llevarte xiulant, no molestar ningú, no donar explicacions i caure al llit de matinada, amb el cos estabornit pel cansament i el cap desparat de tota la pols i la fel" (p. 18).

Samsa, per la seva banda, és una noia islandesa que treballa en aquella zona de geòloga i que quan coneix la narradora la bateja amb el nom de Boulder, que és com s'anomenen les roques solitàries d'aquell lloc. Quan Samsa accepta una molt bona feina per a una petroliera a Reykjavík, totes dues s'hi traslladen i enceten una vida de parella convencional. Boulder segueix fent de cuinera i, amb els anys, acaba comprant una furgoneta de segona mà que converteix en una *foodtruck* on cuina empanades que ven a la plaça del Parlament.

Eva Baltasar

Seguint el fil que hem encetat comentant la novel·la de Marta Oriols, a *Boulder* aquesta relació també començarà a esquarterar-se, però en aquest cas serà a partir del moment que la Samsa manifesta el desig de ser mare: "Vull un fill, diu la Samsa, un fill nostre. Teu. Ho diu i no sento res, com si hagués begut arsènic. Només sé que estic glaçada" (p. 51). A part del fet que es veuen poc perquè la Samsa treballa moltes hores i sovint està setmanes fora de casa —amb la implicació que això té en el refredament de la seva relació afectiva i sexual—, la decisió d'encarar la maternitat i tots els canvis que implicaran tant el procés per aconseguir l'embaràs com el naixement de la seva filla, esdevindrà a partir d'aquest moment el nucli central de la trama de la novel·la. La Boulder per a qui "els islandesos són bèsties biològiques, reproductores" (p. 37) i que pensa que "tenir un fill és contractar una assegurança de patiment. Vitalícia." (p.52), viurà el procés d'inseminació artificial, l'embaràs i la mater-

nitat de la seva companya com un progressiu arraconament que contrasta vivament amb la plenitud que irradia la Samsa: "La maternitat de la Samsa és exclusiva, no m'afecta, m'ha convertit en una exiliada. Ella i la Tina són un mateix ésser, com quan la Samsa n'estava embarassada" (p. 93).

Boulder, doncs, i sobretot a partir de les opinions de la narradora protagonista —de qui l'autora ha manifestat en més d'una ocasió que se sent molt a prop—, planteja temes de gran actualitat que interessin molt Eva Baltasar: la importància de ser coherent quan es prenen decisions, l'existència o no de l'instint de la maternitat i la construcció social de què ha estat objecte, els dubtes ètics que es poden tenir davant la inseminació artificial, i especialment el problema que es pot instal·lar en una parella —no hi fa res que en aquesta ocasió sigui de dues dones— quan un dels seus membres no té clar d'assumir, pels motius que sigui, el nou

rol que suposa ser mare. Malgrat una certa acceptació final de Boulder d'aquest paper —es farà càrrec de la Tina un dia a la setmana i manifestarà la voluntat de recuperar la relació amb Samsa—, l'habilitat narrativa d'Eva Baltasar farà que el lector es trobi amb un final en certa manera inesperat. Una novel·la breu però intensa, escrita amb una llengua molt treballada, sovint poètica i altament expressiva, que farà de nou la delícia dels lectors que van descobrir aquesta escriptora amb *Permagel*.

Una veu que ve del País Basc

Per anar acabant aquest recorregut al voltant de la reflexió sobre la maternitat, és pertinent fer referència a la recent aparició en català d'una novel·la publicada en basc l'any 2018 i que va causar un gran impacte en la seva societat literària quan es va publicar. Es tracta de *Les mares no* (Amsterdam, 2020) de Katixa Agirre, text que la mateixa autora va traduir al castellà el 2019 i de la qual se n'estan preparant traduccions a l'anglès, al francès i al neerlandès. La versió catalana d'aquesta primera obra que podem llegir en català d'Agirre ha anat a càrrec de Pau Joan Hernández.

Katixa Agirre (Vitoria-Gasteiz, 1981) és doctorada en Comunicació Audiovisual i exerceix la docència a la Universitat del País Basc. Com a escriptora ha publicat les col·leccions de contes *Sua falta zai-gu* (2007) i *Habitat* (2009) i diversos títols de literatura infantil i juvenil. El 2015 va publicar la seva primera novel·la, *Atertu art Itxaron* (Elkar, 2015; traducció castellana: *Los turistas desganados*, Editorial Pre-textos, 2017), obra que va merèixer el premi 111 Akademia, i que també ha estat traduïda al danès i al búlgar.

L'inici de *Les mares no* no pot ser més brutal: Alice Espanet, una dona benestant, aprofitant la tarda lliure de la mainadera, ofega els seus dos fills bessons a la banyera i després d'afirmar que "ara estaran bé" s'asseu en una butaca a esperar que arribi l'Ertzaina. A partir d'aquí el lector assistirà a la investigació que sobre el cas du a terme la narradora, una escriptora que just en el moment de parir té una visió: ella havia conegut feia molts anys Alice Espanet, quan era coneguda amb el nom de *Jade*. La recerca d'una possible explicació a un fet tan execrable portarà la narradora a intentar reconstruir per al lector la traumàtica història d'aquesta dona, de la seva relació amb ella, i de les possibles motivacions d'un comportament que a ulls de la societat és completament injustificable.

Paral·lelament a aquesta investigació, Katixa Agirre construeix un relat que també és una profunda

reflexió crítica sobre l'embaràs, els efectes de la maternitat i les renúncies que aquesta condició ha suposat secularment per a les dones. La narradora mateixa, que acaba de tenir el seu segon fill, viu de manera conflictiva la conciliació de la seva vocació literària —li acaben de comunicar que li han concedit el premi Euskadi pel seu primer llibre— amb les obligacions quotidianes que imposa la criança: "De vegades, sentia que m'havia d'alliberar del nen, però cada vegada que me n'allunyava per fer una passejada solitària encara era pitjor, perquè continuava portant el nadó penjat de la meua consciència" (p. 32). Finalment, pren la decisió de demanar una excedència de la feina, però no per dedicar-se per complet al seu fill, sinó per escriure la història d'Alice Espanet: "Anava construint l'Alice al mateix temps que, a poc a poc, m'anava construint a mi mateixa" (p. 69).

La novel·la barreja gèneres diferents, des d'una incursió assagística a la història dels infanticidis —molt més habituals del que generalment es creu— i a la seva presència en la mitologia i la literatura (amb referències a Sylvia Plath, Doris Lessing o, fins i tot, al polèmic monòleg de Victor Català "La infanticida"), fins a l'elaboració del relat d'una crònica judicial quan els fets arriben als tribunals. La mestria d'Agirre fa que el conjunt tingui una gran coherència i acabi esdevenint una novel·la de les que difícilment s'esborren de la memòria dels lectors.

Quant a l'actualitat de comportaments com el d'Alice Espanet, podem esmentar que mentre llegíem *Les mares no* el diari *Ara* del passat dissabte 16 de gener informava del suïcidi de Lili Luo —la famosa filla d'una de les famílies més riques de Honk Kong— que als 34 anys es va llançar daltabaix del balcó del seu àtic despullada i abraçada al seu nadó de cinc mesos.

La mare vista pel fill...

En revistes anteriors hem ressenyat llibres que presenten una elaboració literària de la visió que els fills tenen dels pares, i especialment de les mares. Es tracta d'una aproximació més habitual, i amb molta més tradició escrita, que les narracions més crítiques a través de la veu pròpia femenina sobre la maternitat que hem comentat fins ara. Era el cas, per exemple, de *Vincles ferotges / La dona singular i la ciutat* de Vivian Gornick, d'*Entre ells dos*, de Richard Ford o de *Papitu. El somriure sota el bigoti*, de Carlota Benet, dels quals en parlàvem al número 65 (març de 2018), o de *Mare de llet i mel*, la magnífica novel·la de la recentment premiada Najat El Hachmi, que comentàvem al número 69 (juliol de 2018).

Katixa Agirre

En aquesta mateixa línia hem trobat molt interessants dos llibres d'aparició recent. El primer és *Mares i fills* (Galàxia Gutenberg, 2020), de l'escriptor grec Theodor Kallifatides (Molaoi, 1938), un relat autobiogràfic en què l'autor —que fa més de quatre dècades que viu a Suècia— explica la visita d'una setmana que fa a la seva mare, que té noranta-dos anys, a casa seva, a Atenes. El text serveix a Kallifatides per donar-nos a conèixer un diari personal escrit pel seu pare als vuitanta-dos anys que ens rela-

ta els difícils orígens de la família a les antigues poblacions gregues de l'actual Turquia i les seves posteriors emigracions fins a instal·lar-se a Atenes.

El contrapunt d'aquesta història és el relat diari de la setmana en què l'autor, que té seixanta-vuit anys, conviu amb la mare —una dona extremadament orgullosa de l'èxit que ha obtingut el seu fill com a escriptor a Suècia— i a través de la memòria de la qual reviu la seva infantesa i primera joventut. Un retorn en què, per exemple, prendran

www.cooperativa70.coop

C. Font i Boet, 7 08140
Caldes de Montbui

Tel.: 93 865 45 30

A/e. coop70@cooperativa70.coop

un notable protagonisme els menjars que cada dia elabora la mare i les trobades amb el seu germà, que no s'ha mogut mai de Grècia.

El contrast històric, però també les semblances actuals, entre la societat sueca i la grega és un dels altres al·licients d'una història enormement colpidora que Kallifatides explica amb una gran tendresa: "A Suècia tenim poca ironia i a Grècia ens en sobra. En algun lloc entremig és on em veig obligat a escriure els meus llibres, i a viure la vida amb el coll com el d'un voltor" (p. 116). Pel que fa ala immigració, però, l'autor havia afirmat abans el següent: "A Grècia, com a Suècia, l'enfrontament amb els immigrants és el mateix. Oficialment són un problema. Extraoficialment, una solució" (p. 52).

La mare és per a l'autor l'anclatge principal que té amb Grècia: "La mare era la meua pàtria. Sempre he dit que, quan la perdi, perdre també la pàtria" (p. 27). I més en-

Pepa Aguar

davant encara afegeix: "Em torno a adonar que la mare és la meua veritable pàtria. Si jo fos una fruita, ella seria el meu arbre. Si fos un arbre, seria la terra. Si fos la terra, ella seria el meu cel" (p.90). L'altre punt d'unió amb el seu país d'origen és, evidentment, la llengua, a la qual Theodor Kallifatides ha tornat després d'haver desenvolupat una bona part de la seva carrera literària en suec: "Si hi ha una cosa veritablement autèntica a dintre de l'ésser humà és la llengua, el primer mite" (p.98).

D'aquest autor també s'ha publicat aquest any passat *Una altra vida, encara* (Galàxia Gutenberg, 2020),

on Kallifatides reflexiona, a partir de la seva pròpia experiència, sobre una gran quantitat de temes —la vellesa, la memòria, l'amor, la creació literària, la política, la immigració— en un text que gira al voltant del retorn a la llengua grega i al seu país que l'autor decideix emprendre passats els vuitanta anys.

... i la mare vista per la filla

El segon llibre que volem comentar és *El que em queda de tu* (Edicions 62, 2021, XLII Premi Joanot Martorell), la primera novel·la de l'escriptora Pepa Aguar (València, 1964). En aquest cas ens trobem amb un relat de ressons autobiogràfics en què la narradora explica el progressiu deteriorament cognitiu de la seva mare, afectada d'Alzheimer. La protagonista, com la mateixa autora, ha desenvolupat els seus estudis i la seva carrera professional a Barcelona, i els seus retorns puntuals a Benetússer serveixen per anar-se fent càrrec, amb una impotència controlada, de la progressió d'una malaltia que anul·la la memòria i, per tant, el passat i la història d'algú tan important com la pròpia mare.

La novel·la excel·leix en la reconstrucció de la història familiar —que s'alterna amb capítols en cursiva centrats en els moments més ac-

Theodor Kallifatides

tuals i en la relació amb la mare malalta— perquè ho fa amb una veu narrativa d'un mesurat lirisme i, sobretot, perquè ens arriba a través d'una llengua viva, arrelada a la terra i allunyada de l'insípid estàndard amb el qual de vegades els lectors ens hem hagut d'enfrontar. És una autèntica delícia sentir parlar els personatges i reviure a través de la veu de la narradora una crònica familiar plena d'alegries i d'angoixes, de decepcions i de petits triomfs.

El tema de la maternitat, que ens ha acompanyat al llarg de tot l'article, aflora també en aquesta novel·la en forma de retret de la mare cap a la filla pel fet de no haver sigut encara mare. Ella li respon dolguda: "Me dol el teu desencís, com si no haguera fet prou, com si malgrat el que he fet fins ara a la vida no fora prou per tu. Et pregunto: 'És que no et sents orgullo-

sa de mi? Encara no m'he casat i no he tingut fills. Segurament ho faré algun dia, però no sé quan" (p. 164). *El que em queda de tu* és una bona novel·la que planteja temes de gran importància com ara el desarrelament familiar, la vellesa i la malaltia, el sentiment de culpa i l'oblit i la importància del record. Un debut literari que cal tenir en compte.

Theodor Kallifatides

Mares i fills

Traducció del grec modern de Montserrat Camps

Gal·làxia Gutenberg